

Եվրոպական Միության «Արևելյան գործընկերություն» ծրագիրը Վրաստանյան համատեքստում

Մկրտչյան Ս.

*«Մեր հիմնական նպատակն է գնալ դեպի ժամանակակից եվրոպական
վրացական պետության ստեղծումը»:*

Մ. Սաակաշվիլի,

ամենամյա ազգային ուղերձ, փետրվար, 2010 թ.

Վարդերի հեղափոխության 6-րդ տարեդարձին Վրաստանի Հանրապետության նախագահ Միխեիլ Սաակաշվիլին հայտարարեց. «Վարդերի հեղափոխությունը նշանավորեց մեր պատմության ամենակարևոր շրջաններից մեկի սկիզբը, այն վրացիների եվրոպական արժեքների հաղթանակն էր»¹:

Շատ ավելի վաղ, 2009 թ. մայիսի 7-ին, ԵՄ Արևելյան գործընկերության Պրահյան գազաթաժողովի նախօրեին հեռուստատեսային հանդիպման ժամանակ նա ասել էր լրագրողներին. «Մենք դառնում ենք Եվրոպական միության տարածքի ինստիտուցիոնալ մասը: Դա նշանակում է, որ մենք ԵՄ-ի հետ ազատ առևտուր ունենալու հնարավորություն ենք ստանում ամենամոտ ապագայում, ինչը նշանակում է մեր արտահանման ծավալների երեք կամ չորս անգամ ավելացում, այսինքն՝ արդեն իսկ ստացած ֆինանսական միջոցներից գատ լրացուցիչ 100 միլիոն կգա Վրաստան: Դա նշանակում է, որ (հույս ունեմ), որ այս տարվա մեջ մենք կունենանք ԵՄ-ի հետ պարզեցված վիզային կանոններ, և փաստացի վրացիները խոչընդոտներ չեն ունենա ԵՄ-ի ճանապարհին»: Պետք է նկատել նաև, որ Վրաստանում, փաստորեն, ԵՄ-ի հետ ինտեգրումը անմիջականորեն կապվում է ԱՊՀ տարածքից դուրս գալու հետ: Այսպես, նույն ելույթում նախագահ Սաակաշվիլին շարունակում է. «Մենք դուրս եկանք ԱՊՀ-ից և ինչ-որ առումով հայտնվել ենք օդում, բայց մտնում ենք մի տարածք, որն ավելի ընդարձակ շուկա ունի՝ շատ ավելի շատ հնարավորություններով. դա ընդհանուր եվրոպական տարածքն է»²:

ԵՄ-ի Արևելյան գործընկերություն նախաձեռնության պաշտոնական սկիզբը հայտարարվեց 2009 թ. մայիսի 9-ին Պրահյան գազաթաժողովի ժամա-

¹ Revolution Continues, www.civil.ge (23.12.09)

² Վրաստանյան վերլուծաբաններից մեկն էլ իր հարցազրույցներից մեկում նշում է, որ ԱՊՀ-ից դուրս գալը Վրաստանի կողմից Եվրոպական և Եվրաստլանտյան կառույցների ինտեգրվելու կամքի ցուցադրում է՝ ԱՊՀ դիտելով այդ ճանապարհին խոչընդոտ և «սովետական անցյալի խորհրդանիշ» (Վասիլ Չկաիձե, Georgia Today շաբաթաթերթ, 21.08.09):

նակ: Մասնակից վեց երկրների (Ադրբեջան, Բելառուս, Հայաստան, Մոլդովա, Վրաստան, Ուկրաինա) շարքում Վրաստանը, թերևս, առանձնանում է նրանով, որ նման նախաձեռնությունը գործի դնելու և խթանելու համար առիթ հանդիսացավ հենց 2008 թվականի վրաց-ռուսական օգոստոսյան պատերազմը: Դեկտեմբերի 3-ին Բրյուսելում մամլո ասուլիսի ժամանակ Եվրահանձնաժողովի նախագահ Խոսե Մանուել Բարոզոն ուղղակիորեն նշել է. «Օգոստոսյան պատերազմը ԵՄ-ը ստիպեց քայլեր ձեռնարկել այս ուղղությամբ», իսկ նախաձեռնությունը որակել որպես ԵՄ-ի «մեղմ ուժ»³: Իսկ Սաակաշվիլին մայիսին Պրահայի իր ելույթում նշեց. «Արևելյան գործընկերությունը Եվրոպայի արժանի պատասխանն է օգոստոսյան պատերազմին, թեև այն մի փոքր ուշացած է»:

Արևելյան գործընկերությունը նախատեսում է մասնակից երկրներում ԵՄ քաղաքական ներգրավվածության ավելացում մի շարք ոլորտներում, ինչպես նաև ասոցացման համաձայնագրի (Association agreement) հեռանկար, մասնակից երկրների ինտեգրացիա ԵՄ տնտեսությանը և նրանց քաղաքացիների համար հեշտացված ճանապարհորդության հնարավորություն ԵՄ տարածքում: Ընդհանրապես, ըստ Բարոզոյի խոսքերի՝ «սա մի ճանապարհ է դեպի ասոցացման համաձայնագիր այն երկրների հետ, որոնք ԵՄ-ի հետ ավելի սերտ հարաբերությունների են ձգտում»:

Առհասարակ, ծրագիրը նախատեսում է տարբերակված մոտեցում և ընթացք՝ կախված կոնկրետ երկրի «ձգտումից», «նվիրվածությունից» և «առաջադիմությունից»: Ինչպես նշեց Բենիտա Ֆերերո Ուսալդները. «Նախաձեռնությունը, քաղաքական ներդրում հանդիսանալով գործընկեր երկրներում, լինելու է ձկուն և հարմարեցված յուրաքանչյուր գործընկերոջ կարիքներին և կարողություններին, ...նրանց կտրվի առավելագույն հնարավորը ըստ քաղաքական իրողությունների և բարեփոխման գործընթացների»⁴: Ասոցացման համաձայ-

³ Մեղմ ուժը (soft power) նպատակին հասնելու համար մյուսներին ներգրավելու և այն գրավիչ դարձնելու միջոցներն օգտագործելու կարողությունն է, ի տարբերություն «կոպիտ ուժ»-ի, որը հարկադրանքի և պատժի կիրառումն է: Մեղմ ուժը կարող է կիրառվել պետությունների և միջազգային քաղաքականության այլ դերակատարների կողմից: (Ավելի մանրամասն տե՛ս Joseph S. Nye, Jr., Bound to Lead: The Changing Nature of American Power (New York: Basic Books, 1990) և Joseph S. Nye Jr., Soft Power: The Means to Success in World Politics. (New York: Public Affairs, 2004)):

⁴ Երկկողմանի ուղղությամբ, նախաձեռնությունը նախատեսում է Ինստիտուտների զարգացման համապարփակ ծրագրեր, որոնց միջոցով ԵՄ-ը կբացահայտի «թույլ կետերը», այնուհետև աշխատանքներ կկատարի դրանք վերացնելու ուղղությամբ, ուսուցումներ, տեխնիկական աջակցություն և սարքավորումներ տրամադրելու միջոցով:

նագրերի դեպքում, օրինակ, տարբեր երկրներ տարբեր փուլերում են. «արդեն ընթացքի մեջ են Ուկրաինայի հետ բանակցությունները, Մոլդովայի հանրապետության հետ այդ մասին կսկսեն խոսել 2010 թվականի սկզբին, իսկ Կովկասի երկրների համար բանակցային հանձնարարականների (մանդատների) վերաբերյալ աշխատանքները դեռ չեն ավարտվել»⁵:

Արևելյան գործընկերության նախաձեռնության՝ կառուցվածքով և նպատակներով պայմանավորված տարբերակված մոտեցումն էլ հնարավորություն է տալիս Հարավային Կովկասի տարածաշրջանը չդիտել որպես միասնական կառույց ԵՄ հարաբերությունների համատեքստում, իսկ Վրաստանի դեպքում՝ ավելի արագացված գործընթացներ ապահովել:

Եվրահանձնաժողովի առաջարկության տեքստում (2008 թ. սեպտեմբերի 1), որն ուղղված է Վրաստանի հետ հեշտացված վիզային և ռեադմիսիոն համաձայնագրերի վերաբերյալ բանակցություններ սկսելուն, մասնավորապես նշվում է. «Արտակարգ եվրոպական խորհուրդը (Extraordinary European Councils) որոշեց խորացնել Վրաստանի հետ հարաբերությունները՝ վստահության հաստատմանն ուղղված գործողությունների շարքում վիզայի հեշտացման միջոցառումները առաջնայնություն հայտարարելով»⁶: Մի տարի անց՝ 2009 թ. սեպտեմբերի 25-ին, Բրյուսելում հանձնաժողովը խորհրդին առաջարկեց և հանձնարարեց Վրաստանի հետ բանակցություններ սկսել կարճատև այցելությունների համար հեշտացված վիզաների և ռեադմիսիոն համաձայնագրեր կնքելու վերաբերյալ: Այդ առաջարկից երկու ամիս անց՝ 2009 թվականի նոյեմբերի 25-ին, Վրաստանն ու ԵՄ-ը արդեն ստորագրեցին այդ համաձայնագրերը, այն դեպքում, երբ օրինակ, Հայաստանի Հանրապետության արտգործնախարար Էդվարդ Նալբանդյանը դեկտեմբերի 8-ին Բրյուսելում կայացած ԵՄ և Արևելյան Գործընկերության երկրների արտաքին գործերի նախարարների հանդիպմանը դեռևս միայն նշում էր այդ գործընթացների կորևորության և դրանց իրականացումը խթանելու անհրաժեշտության մասին:

⁵ European Union, press release, “Eastern Partnership implementation well on track - 1st Eastern Partnership Foreign Ministers meeting”, <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/09/1891&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en> (15.12.2009):

⁶ Council of the European Union, Extraordinary european Councils, Presidency Conclusions, http://www.eu2008.fr/webdav/site/PFUE/shared/import/09/0901_conseil_europeen_extraordinaire/Extraordinary%20European%20Council%20-%20Conclusions%20of%20the%20Presidency_EN.pdf (20.12.2009)

Ըստ հեշտացված վիզայի պայմանագրի՝ Վրաստանի քաղաքացիների որոշ կատեգորիաներ (քիզնեսի ներկայացուցիչներ, լրագրողներ, պետական ծառայողներ և ուսանողներ) Շենգեն կարճաժամկետ վիզա կստանան հեշտացված կարգով՝ ընդ որում, նախկին 60 եվրոյի փոխարեն վճարելով 30 եվրո: Միաժամանակ կնքվեց նաև ռեադմիսիոն համաձայնագիր, որը փաստացիորեն հանդիսանում է հեշտացված ճանապարհորդությանը հավասարակշռող գործընթաց, որով մեխանիզմներ են ստեղծվում ԵՄ-ում ապօրինի կերպով գտնվողներին հայրենի երկիր վերադարձնելու համար⁷:

Գրեթե զուգահեռաբար էին ընթանում աշխատանքները Արևելյան գործընկերության նախաձեռնությամբ նախատեսված ԵՄ և գործընկեր պետությունների հարաբերությունների զարգացման հաջորդ կետի՝ ազատ առևտրի համաձայնագրի շուրջ: Արդեն 2009 թ. սեպտեմբերի 2-ին Վրաստանի վարչապետ Նիկա Գիլաուրիին նշում է, որ Վրաստանը պատրաստել է բոլոր անհրաժեշտ փաստաթղթերը ԵՄ-ի հետ ազատ առևտրի համաձայնագրի շուրջ բանակցություններ սկսելու համար⁸: Եվրահանձնաժողովի և Վրաստանի կառավարության միջև գործնական հանդիպումներ են տեղի ունեցել Բրյուսելում նոյեմբերի 12-ին, 24-ին և 25-ին: Հանդիպումները կողմերին հնարավորություն են տվել հստակեցնելու և մշակելու Վրաստան և ԵՄ խորը և համապարփակ ազատ առևտրի համաձայնագրի հետ կապված թեմաներ, մասնավորապես սննդի անվտանգության, մրցակցային քաղաքականության և առևտրի համար տեխնիկական խոչընդոտների մասին: Քննարկումները իրականացվում էին դեռևս սեպտեմբերին Վրաստանի կառավարության կողմից հանձնված ծրագրային փաստաթղթերի և նախնական ռազմավարությունների շուրջ⁹:

Ազատ առևտրի վերաբերյալ աշխատանքներ են ընթանում նաև Վրաստանի ներքաղաքական և հասարակական կյանքում, կազմակերպվում են կլոր սեղաններ, իրականացվում և հրապարակվում են հետազոտություններ: Օրինակ, նոյեմբերի 20-ին Եվրոպական համագործակցության հիմնադրամը իրականացրել է «կլոր սեղան» ձևաչափով հանրային քննարկումներ: Քննարկվել են ԵՄ-ի հետ խորը և ամբողջական ազատ առևտրի համաձայնագ-

⁷European Union, press release, “Commision recommend the negotiation of Visa Facilitation and Readmission Agreements with Georgia”

<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/08/1406&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en> (15.12.2009):

⁸PM: Georgia Ready for Starting Talks on Free Trade with EU, www.civil.ge (15.12.2009):

⁹ Chronology of Basic Events in EU-Georgia Relations, www.mfa.gov.ge. (15.12.2009):

րի վերաբերյալ բանակցությունները սկսելու համար պատշաճ պայմաններ և քաղաքականություն ապահովելու հետ կապված հիմնահարցերը: Միաժամանակ ուրվագծվել են տեխնիկական, ոչ տարիֆային (մաքսային տուրքից բացի՝ ներմուծումը սահմանափակող) խոչընդոտները՝ գնահատելով Վրաստանի պատրաստվածությունը խորը և համապարփակ ազատ առևտրի համաձայնագրի (deep and comprehensive free trade agreement) ստորագրման համար: «Խորը և համապարփակ» որակվող ազատ առևտրի համաձայնագիրը պարզապես ազատ առևտրի համաձայնագիր չէ, որով լոկ տուրքերի նվազեցմամբ խթանվում է առևտուրը, սա նաև ենթադրում է ստեղծել ինտեգրված շուկա, ինչը նշանակում է, որ երկիրը միանում է ԵՄ ներքին շուկային: Մյուս կողմից էլ, դա Վրաստանի համար նշանակում է, որ պետք է համապատասխանեցվեն ստանդարտները, հավաստագրերի, հավատարմագրերի, չափի միավորների համակարգը և լուծվեն համապատասխանությունների չափման հետ կապված հիմնահարցերը:

Դեռևս ավելի վաղ՝ 2007 թվականին, ՄԱԶԾ (UNDP) և Վրաստանի կառավարությունը հրապարակել են «ԵՄ և Վրաստանի միջև ազատ առևտրի հավանական համաձայնագրի ազդեցության գնահատում» վերնագրով զեկույցը, որտեղ ի թիվ այլ կոնկրետ առաջարկությունների նշվում է, որ Վրաստանը պետք է շարունակի արդեն իսկ սկսված բարեփոխումները¹⁰:

Ընդհանրապես «բարեփոխում» հասկացությունը առանցքային է Վրաստան–ԵՄ հարաբերությունների գործընթացներում (Վրաստանի վերջին շրջանի պատմության մեջ բարեփոխումների շուրջ ծավալված դիսկուրսը թեև կենտրոնական է վրաստանյան հասարակական կյանքում, սակայն զուգահեռ է ընթանում Ռուսաստանի շուրջ հյուսվող դիսկուրսին): Շատ կարևոր է հետևել, թե ինչ ճանապարհ է անցել այս «բարեփոխում» գործոնը Վրաստան–ԵՄ հարաբերությունների համատեքստում ընդհանրապես և մասնավորապես Արևելյան գործընկերություն նախաձեռնության հետ առնչության մեջ:

Վրաստանյան բարեփոխումները Արևելյան գործընկերություն նախաձեռնության և ԵՄ հարաբերությունների համատեքստում

Բարեփոխումները, ավելի ճիշտ դրանք իրականացնելու անհրաժեշտության նախապայմանը, Արևելյան գործընկերության նախաձեռնության

¹⁰ Assessment of the Impact Potential Free Trade Agreement Between EU and Georgia, UNDP 2007, p 114.

շրջանակներում առանցքային դերակատարում ունի բոլոր վեց երկրների համար:

Բենիտա Ֆերերո Ուալդները դեկտեմբերի 15-ին Եվրախորհրդարանում իր ելույթի ժամանակ նշել է. «ԵՄ հայտնում է իր անդրդվելի պատրաստակամությունը օգնել Վրաստանին հաղթահարելու իր բազմաթիվ մարտահրավերները, բայց հաջողության հասնելու համար Վրաստանը իր պարտավորությունները ավելի շատ պետք է կատարի»¹¹: Նշված պարտավորությունները մեծ մասամբ վերաբերում են կրկին բարեփոխումներին, մասնավորապես, ԵՄ-ի հետ խորը և համապարփակ ազատ առևտրի գոտու հաստատմանն ուղղված և ժողովրդավարական բարեփոխումներին: Այսպես, խոսելով Եվրախորհրդարանում՝ Բենիտա Ֆերերո Ուալդները նախանշել է առաջնահերթ համարվող երեք հիմնական ոլորտները, որոնցում Վրաստանը ավելի շատ ջանքեր պետք է գործադրի: Առաջինը վերաբերում է ժողովրդավարական բարեփոխումներին, որոնք պետք է որ արտահայտվեն Թբիլիսիի քաղաքապետի գալիք ընտրությունների ընթացքում¹², և դեռևս 2008 սեպտեմբերին նախագահ Սաակաշվիլու հայտարարած «ժողովրդավարական բարեփոխումների նոր ալիքի» շարունակության մեջ: Երկրորդ, Վրաստանը պետք է «ռազմավարական համբերություն» ցուցաբերի իրենից անջատված շրջանների նկատմամբ, ինչը ընդհանուր առմամբ նշանակում է, որ պետք է շարժվի ոչ թե այդ շրջանների մեկուսացման, այլ նրանց հետ աստիճանաբար կապեր հաստատելու ճանապարհով: Միաժամանակ, Եվրոպան շարունակում է անհանգստանալ «գրավված տարածքների մասին օրենքի» կապակցությամբ, որն իր ընթացիկ տարբերակով կխորացնի հակասությունները և կխոչընդոտի տնտեսական հարաբերություններին: Առաջարկվում է այն վերանայել և համապատասխանեցնել Վենետիկի հանձնաժողովի առաջարկություններին: Վրաստանից «պահանջվող» երրորդ քայլն արդեն ուղղակիորեն վերաբերում է Վրաստան-ԵՄ հարաբերությունների համար նոր իրավական շրջանակների մշակման հարցին, ինչը, ըստ Ուալդների, «բավականին լավ» ընթացք ունի: Արդեն մշակված է ասոցացման համաձայնագրի բանակցությունների հանձնարարականների նախնական տարբերակը: Անհրաժեշտ է, սակայն, մշակել նոր ԵՄ-Վրաս-

¹¹Commissioner Outlines EU Georgia Priorities, www.civil.ge (15.12.2009):

¹² 2010 թ. մայիսի 30-ին իրականացվելու են Թբիլիսիի քաղաքապետի ուղղակի ընտրություններ, ինչը թեկնածուների համար նաև ընկալվում է գալիք նախագահական ընտրությունների համար փորձաշրջան:

հրապարակային ելույթներում այն միշտ գերիշխել է: Նախագահ Միխեիլ Մասկաշվիլին 2008 թ. սեպտեմբերին հայտարարում է մի նոր «թարմ» ալիքի մասին: Բարեփոխումների նոր ալիքով նախատեսվում է մի քանի ոլորտներում լուրջ փոփոխություններ անցկացնել: Մասնավորապես, բարեփոխումներ իրականացվելու են հետևյալ ոլորտներում՝

- սահմանադրական կարգերում՝ խորհրդարանին տալով ավելի մեծ լիազորություններ կուսակցությունների ֆինանսավորման համակարգում,
- մասնավոր սեփականության պաշտպանության ոլորտում. մասնավորապես նա պատրաստ էր առաջարկել սահմանադրական փոփոխություն, որով սեփականության օտարումը պետության կողմից հնարավոր է միայն դատարանի որոշմամբ (այս խնդրի մասին ավելի վաղ խոսել էր մարդու իրավունքների պաշտպանը, իսկ իշխող կուսակցությունը կտրականապես դեմ էր արտահայտվել),
- լրատվամիջոցներում ավելի լայն հասարակական և քաղաքական ուժերի ներկայացվածություն (ընդ որում խոսքը պետական հեռուստատեսությունների մասին է, քանի որ «մասնավոր հեռուստաընկերությունների գործերին միջամտելու անհրաժեշտություն չկա»¹⁴),
- դատական համակարգում, որտեղ «կոռուպցիայից ձերբազատվելուց հետո կարիք կա ավելի մեծ անկախություն և հզորություն ապահովել»¹⁵,
- ընդդիմության հետ համագործակցելու առավել շատ պատրաստակամություն. «այնպիսի համագործակցություն, ինչպիսին երբևէ չի եղել և ի տարբերություն Ռուսաստանի, որտեղ իշխանությունները մեծացրել են մամուլի և բիզնեսի վրա իրենց վերահսկողությունը, Վրաստանում հետպատերազմյան վերակառուցումը լինելու է ավելի մեծ ազատությունն ու առաջընթացը»¹⁶:

Հենց այս հայտարարված «բարեփոխումների նոր ալիքի» վրա էլ բավականին հաճախ հիմնվում են Եվրոպական Միության պաշտոնյաները Վրաստանի մասին և Վրաստանի կառավարությանն ուղղված իրենց ելույթներում: Ավելին, բարեփոխումների հետագա հաջող ընթացքը կապահովի Վրաստանին դեպի ԵՄ ինտեգրման և Արևելյան գործընկերության շրջանակ-

¹⁴ Saakashvili Speaks of 'New Wave' of Democratic Reforms. www.civil.ge (15.12.2009):

¹⁵ Նույն տեղում:

¹⁶ Նույն տեղում:

ներում սկսված արշավի ավելի հաջող ընթացք՝ ամրապնդելով Վրաստանի առաջատար դիրքը:

Պատկերավոր ասած՝ եթե Եվրոպական ինտեգրումը խոչընդոտներով լի մի ճանապարհ է, ապա Վրաստանը ավելի մեծ արագությամբ և ավելի շատ ջանքեր գործադրելով է ընթանում՝ հաղթահարելու խոչընդոտները, իսկ ողջ մրցավազքի երկայնքով նրա «Եվրոպական երկրպագուները» ավելի շատ են և ավելի ակտիվ: